

Микола Вербовий*

 <https://orcid.org/0000-0003-0366-4921>

ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ІМЕННИК *ОБАРІНОК* ‘БУБЛИК’

ON THE UKRAINIAN NOUN *ОБАРІНОК* ‘BAGEL’

Keywords: the Polish borrowing *obwarzanek*, the Ukrainian noun *обарінок*, phonetic change, emphasis, the Polish-Ukrainian language contacts

Słowa kluczowe: polskie zapożyczenie *obwarzanek*, ukraiński rzeczownik *обарінок*, zmiana fonetyczna, akcent, polsko-ukraińskie kontakty językowe

Abstract

The article is an attempt to describe the origin of the noun *обарінок* ‘bagel’ and its general features of the functioning in the Ukrainian language, compared with the corresponding names in Belarusian and Russian. The author concludes that the Ukrainian accentuation and derivational forms of the noun under consideration *обарянок*, *обарінок*, *обаріночок*, as well as the Belarusian *абаранак*, arose as a result of the direct influence of the Polish language, and the Russian noun *баранка* is only indirectly related to Polish influence, being originally an adapted Belarusian name.

Variants of the noun *обарінок* are considered in the article both geographically and chronologically. Thus, the Ukrainian nouns *обарянок*, *обарянок*, *обарянець* and *обарінок*, *барінок*, *вобарінок*, *обаріночок*, *обаріночок* reflect both the nature of the Polish-Ukrainian language contacts of the end of the 14th – the second half of the 17th centuries, and internal changes in the structure of the Polish and Ukrainian languages.

Streszczenie

W artykule przedstawiono etymologię rzeczownika *обарінок* ‘obwarzanek’ oraz jego warianty funkcjonujące w języku ukraińskim w zestawieniu z odpowiadającymi im nazwami w językach białoruskim i rosyjskim. Autor dochodzi do wniosku, że ukraiński rzeczownik *обарінок* z jego wariantami fonetycznymi, akcentuacyjnymi i słowotwórczymi *обарянок*, *обарінок*, *обаріночок* oraz białoruska nazwa *абаранак* są wynikiem bezpośredniego wpływu języka polskiego, podczas gdy rosyjski rzeczownik *баранка* tylko pośrednio wiąże się z wpływami polskimi, gdyż jest to zaadaptowana nazwa białoruska.

* Україна, м. Кривий Пир, e-mail: mverbovyj@ukr.net

Warianty rzeczownika *obáriнок* rozpatrywane są w artykule pod względem geograficznym i chronologicznym. Ukraińskie nazwy *obáрянок*, *обарянок*, *обарянець* i *обáринок*, *барінок*, *вобарінок*, *обарінок*, *обарінок* odzwierciedlają zarówno charakter kontaktów polsko-ukraińskich od końca XIV wieku do drugiej połowy XVII wieku, jak i zmiany wewnętrzne w strukturze języków polskiego i ukraińskiego.

Серед східнослов'янських назв бублика, утворених од дієслова **ob-variti* [Фасмер, Трубачев, 1986, с. 124; Boryś, 2008, с. 565] чи *обаряти* [ЕСУМ, т. 4, с. 126], привертають до себе увагу українські номени, що, здається, є оригінальними утвореннями, пор. білоруське *абарáнак* [ЭСБМ, т. 1, с. 43], російське *барáнка* [Фасмер, Трубачев, 1986, с. 124] та українські *обáринок*, *обáринець*, *обáринок*, *обарянець*, *обáрянок* [ЕСУМ, т. 4, с. 126].

Якщо в українській мові появу форм *обáринок* ~ *обáринок* можна пояснити ствердінням приголосного *p*, то причина варіювання наголосу викликає питання. Так само неясним є „чергування” голосних *обáринок* : *обáрянок*, причому в назвах *обáрянок* ~ *обарянець* можемо спостерегти не лише зміну місця наголосу, а й заступлення суфіксів.

Морфемний аналіз слова *обáринок* дозволяє думати, що сподіваною українською формою мав би бути віддієприкметниковий іменник **об(в)áренник* (пор. *варéник* [ЕСУМ, т. 1, с. 332]), проте зміна голосного *e* на *i* у складі суфікса дієприкметника нетипова для української мови, а вживання суфікса *-ок* замість питомої морфеми *-ик* натякає, швидше за все, на первинний польський характер слова. Побутування іменника в лемківських говірках підтверджує згодом: назва *обарянок* [Пиртей, 2004, с. 202] є, вірогідно, калькою польського іменника *obarzaneek* 'rodzaj ciasta w kształcie zwiniętego w kółko wałka, prawdopodobnie przed pieczeniem parzony, spira, crustulum circuli instar coctum' (1394) [SSStp, с. 309]. Спорадична нині фіксація номена свідчить, що давню форму витіснила нова *обарянец* 'Bretzel, оплітанец' [Верхратський, 1902, с. 440; Турчин, 2011, с. 202]¹. В іменнику *обарянок* „польський” суфікс заступлений узвичаєним для лемківських говірок суфіксом *-ець*, оскільки „w wygłosie u wszystkich Łemków -c twarde” [Stieber, 1936, с. 48]. Подібну заміну можемо вказати й у білоруській мові *баранокъ* (1683) [ГСБМ, вып. 1, с. 192] і *барáникъ* 1. 'баранокъ, крендель', 2. 'кружокъ, свитый изъ лозы, для связки бороны и укрѣпления зубьевъ' [Носович, 1870, т. 1, с. 15]. Також відзначимо, що Іван Верхратський, пояснюючи

¹ У складі фразеологізмів уживана лише вторинна форма *Достáти з обарянца діру* 'нічого не отримати' [Вархол, Івченко, 1990, с. 94], *Дистати дзурку з обаряниця* 'не одержати зовсім нічого' [Турчин, 2011, с. 202], пор. приказку з Галичини *Купив му дірку з обарінка* 'не купив нічого' [Франко, 1908, с. 460] та літературну *дірка з бублика* 'пусте місце, ніщо' [СУМ-11, т. 2, с. 307], *дірка з (від) бублика* 'абсолютно нічого' [СУМ-20, т. 4, с. 277]. Про номен *бублик* мова далі.

лексичне значення лемківського іменника, додає до німецької назви ще й український віддієслівний номен *оплітанець* [Верхратський, 1902, с. 440]².

Лемківські форми *обарянок* і *обарянец* поширювалися на схід: на Закарпатті побутує номен *обарянок* „пряник, приготовлений на кип’яченому меду” [Гоца, 2010, с. 30]³. Суфікс *-ок* в іменнику, без сумніву, зраджує позику з лемківських говірок, а збережений наголос на другому голосному свідчить, що розглядана назва потрапила на Лемківщину ще до стабілізації наголосу на передостанньому голосному під впливом польської мови.

У *Малоруско-німецькому словарі* форми *обарянок* та *обарянец* не подані, проте зафіксований дериват *обагрянець* [Желеховский, 1886, с. 535], що

² Іменник *оплітанець*, імовірно – лемківське утворення, засвідчене й пізніше, напр.: *оплітанець* ‘плетений бублик’ [Пиртей, 2004, с. 216], „крендель – *обарянец*, *оплітанець*” [Дуда, 2011, с. 175]. Пор. гуцульські назви-синоніми *плетеник* ‘плетений калач; бублик’ [Піпаш, Галас, 2005, с. 142] та *колáč* ‘плетений калач із діркою посередині, який випікають на весілля, на поминки та на Спаса’ [Негрич, 2008, с. 96]. Номен *колáč* і похідне утворення *колáčини* в гуцульських та суміжних говірках мають конотацію, пов’язану з весільними чи церковними обрядами, напр.: *колáčини* ‘гостина в хаті, де живуть молодята, за участю їхніх [р]ідних (останній етап весільного обряду, який відбувається через тиждень після весілля)’ [Негрич, 2008, с. 96, ще Гавука, 2017, с. 151; ГуцГ, с. 98], *kolaczyny* ‘część obrzędu weselnego, kiedy młodzi dają kołaczce rodzicom chrzestnym’. Podobny obrzęd odbywa się także po chrzcinach, nawet jeśli dziecko umrze [SH, с. 100], *колáčини* ‘гуляння у весільних батьків’ [СБукГ, с. 217], *клоніти колачі* ‘поздоровляти молодих з одруженням’ [СБукГ, с. 210], *колáčь* 2. ‘великодня булка перед посвяченням’ [Онишкевич, 1984, ч. 1, с. 366], *пійт сит’у і їйдьёт колачье* [Кисілевський, 1954, с. 39].

Здається, важливою причиною поширення в українській мові польської назви обарінок був світський характер іменника, пор.: *плетеник* ‘плетений калач; бублик’ [Піпаш, Галас, 2005, с. 142] та *колáč* ‘святковий калач (весільний, різдвяний); плетена булка; кільце сиру’ [Піпаш, Галас, 2005, с. 81]. Згодом принаймні на території надсянсько-надністрианського порубіжжя номени *обарянец* і *обарінок* увійшли до складу обрядових слів: „Свято Обрізання Господа нашого Ісуса Христа, або Василя Великого (14.01) – день, коли діти з віншуванням приходять до кожної хати, бажаючи господарям здоров’я та достатку. Їх обдаровують солодошами, серед яких повинні бути бублики, які в обстежених говірках називають: ¹бублики (Кр, Кт, Тр, Шк); *колачки* (Кт) (*кулачики* (Дм, Зв, Мк, Тр), *кулачик’і* (ВБ, Дм)), *кулач’і* (ВБ, Ост). Збереглися і давні назви – *вобаринці* (Кт), *вубаранці* (Пр), *вубаринки* (См), *вубаринчки* (Врб), *обаринці* (Ст, Чрч)” [Різник, 2016, с. 76]. На нашу думку, навпаки: дуже давній іменник *колач* [ЕСУМ, т. 2, с. 348; Гура, Плотникова, 1999, с. 439–442] витісняють пізніші назви *бублики* та *обаринці*. Промовистими з такого погляду є західнополіський номен *бублик* ‘калачик’ [Аркушин, 2000, т. 1, с. 34] і термін вівчарства на Буковині *колачкорога* ‘вівця з дуже закрученими рогами, що утворюють ніби калачі, кола’ [СБукГ, с. 217], пор. у російській мові XVII ст. *рога калачемь* ‘рога, круто загнутые внутрь’: *Корова шерстью рыжа рога калачемь* [СлРЯ XI–XVII, вып. 7, с. 34]. Про символічне значення *калача* в народній культурі див., наприклад: Онацький, 1962, с. 173, 174–176; Сидорук, 1962, с. 179.

³ Автор розуміє номен *обарянок* як похідний од *попряник* ‘пряник’ [Гоца, 2010, с. 31]. Цікаво, що в східнополіських говірках іменник *бублик* називає 1. ‘круглий маленький пряник’, 2. ‘виріб з тіста з діркою посередині (sic!)’ [Оскірко, 2019, с. 256].

є результатом зближення назв *обарянець* та *багряний*⁴. Номен *обагрянець* і *обагрянок* Євген Желехівський паспортизує записами фольклорних текстів [Желеховский, 1886, с. 535]⁵, причому форму *обагрянок* упорядник розуміє як другорядну до *обарянець* [Желеховский, 1886, с. 535]⁶. Номен *обагрянок* Желехівський характеризує „von beiden Seiten geröstet” [Желеховский, 1886, с. 535], тобто зовнішній вигляд бублика (пряника) обумовив зміну оформлення іменника. Використання меду у приготуванні *обарянків* підтверджує, що виріб осмислений як обрядовий⁷. Оповідач, згадуючи про приготування *о(у) паріноків* [< *обаріноків* – М.В.], наголошує, що їх *ни к'райут / но ла'майут на С'в'ітній'вечир*, а коли приготують, то *виін'али с п'йеца борши / пу'терли ме-дум* [Різник, 2016, с. 264]. Пояснювати іменник *о(у)парінок* як „суфіксальне утворення від *опара*” [Різник, 2016, с. 73], на наш погляд, не дозволяє семантика твірного слова та „суфікс” –*інок*.

На північ од закарпатських, у бойківських говірках, функціонує іменник *обаряниця* ‘бублик’, демінутивом до якого виступає назва *обаряничик* ‘бубличок’ [Онишкевич, 1984, ч. 2, с. 3], хоча насправді на здрібнілість указують обидва суфікси [Синявський, 1941, с. 118–120], пор.: *бараніць* ‘невелика хвилька’ [Онишкевич, 1984, ч. 1, с. 44]. Демінутив *обаряничик* утворений, що очевидно, від номена *обарянок*, тобто в бойківських говірках іменники *обарянок* та *обаряниця* семантично розмежовані, що вказує на різний час постановки назв у цих говірках. Назви *обаранки* та *барани* в українській мові були зближені віддавна, пор. вживані лише у множині номен *обаранки* ‘місце на річці, де бурлить вода, натрапляючи на камінні виступи, рябить’ [Онишкевич, 1984, ч. 2, с. 3] та *барани* ‘місце, де на камінні брижиться вода’ [Онишкевич, 1984, ч. 1, с. 44],

⁴ В *Етимологічному словнику української мови* стверджено, що розгляданий іменник – „результат контамінації слів [*обарінок*] «бублик» і *багряний*” [ЕСУМ, т. 4, с. 125], мабуть, тому що для автора словникової статті зміни кореневого голосного *и ~ я* та суфіксів *-ок ~ -ець* не варті уваги.

⁵ У тексті пісні номен *обарянок* виступає разом з *яблуком*, тобто має символічне значення: *Принесе [милий. – М.В.] ми сорок яблук, / Та й обагряночок* [Головацкий, 1878а, с. 431], ще пор. *Ой я собі нагадаю да́мні догадо́чки, / Як сьї йіли гру́шки, я́бка, ще й обаріно́чки* [Верхратський, 1912, с. 188], *Як я йшла вы́нны я́пка, / Ще й обарыно́чки* [Гринченко, 1899, с. 255].

⁶ Корпус пісень записаний на Закарпатті та Гуцульщині [Головацкий, 1878б, с. XIII], про місце запису казки (чи казок) нічого не можемо сказати, оскільки книжка нам не доступна.

⁷ „У вост. и зап. славян в Сочельник обязательным ритуальным блюдом была кутья, у юж. славян – *хлебные изделия с маком и Мёдом*. – М.В.” [Валенцова, 2004, с. 208]. На східній Україні бублики готували без меду [Чубинский, 1877, с. 445]. У весільному обряді мед „асоціювався со сладостью жизни, желанностью, любовью, он использовался в любовной магии, целью которой был брак и рождение детей” [Валенцова, 2004, с. 210]. Пор. у весільному обряді на Поліссі: „Молодих виходить вітати мати «з калачём», помащеним медом, який вона ділить між ними” [Сидорук, 1962, с. 179, 190] та фразеологізми *медовий місяць* [СУМ-11, т. 4, с. 665; СУМ-20, т. 8, с. 815] і (*як*) *медом помазано (намазано)* (Кривий Ріг).

барáni (фразеологізм *де барáni б'ют*) 'місце в річці, де бурлить вода: закрут' [Магіїв, 2013, с. 24]⁸. Іменник з такою семантикою відомий і в лемківській говірці 'місце в річці' 3. *обарánкы* (де бурлить вода) [Дуда, 2011, с. 198], і в південній буковинсько-покутській, напр.: *барáni* 'хвилі' (*барáni б'ют* 'бурлять хвилі') [Горбач, 1997в, с. 328]. Множинна форма *барáni* побутує в гуцульських говірках, напр.: *bar'any na wod'i 'fale'* [SH, с. 7], *барáni* 'хвилі на річці' (похідне дієслово *баранáти* 'шумувати, пінитися (про хвилі на гірській річці)' [Негрич, 2008, с. 22], ще форми з наголосом на флексії: *барані* 'білі пінисті хвилі на річці' [ГуцГ, с. 21], *барані* 'білі пінясті хвилі на гірській річці' [Шкрумеляк, 2016, с. 11]. Іменник має й здрібнілу форму *баранці* 'пінисті хвилі на річці' [Гавука, 2017, с. 43], пор. у гуцульській говірці на Південній Буковині *баранчик'і* 'шершаві хмари' [Горбач, 1997а, с. 137] та в мармароській говірці *баранчики / йагничар'* 'крупки снігу' [Горбач, 1997б, с. 279]⁹.

Семантична диференціація назв з різними суфіксами відома й на Закарпатті, напр.: *баранець* [*бара'ниць*] 'маленький хлопчик, якого дають потримати на весіллі молодій' та *баранок* 'баранчик' [Сабадош, 2008, с. 20]¹⁰.

Іван Верхратський зауважив побутування в надсянських говірках назви *обарінок* [Верхратський, 1912, с. 29, 118]. Голосний *i* в українському слові на місці польського *a* (пор. *wiara* і *wipa*, *rzadko* і *ridko* тощо) непрямо вказує на час появи слова в надсянських говірках, тому що для Галичини на місці *ятя* голосний *i* засвідчений од самого кінця XIV ст. (1398 р., Коломия; 1407 р., околиця Перемишля) [Шевельов, 2002, с. 541]. З другого боку, номен не міг з'явитися тут пізніше першої половини XVII ст., оскільки білоруські форми розгляданих іменників підтверджують думку, що парокситонічний наголос у польській мові став доконаним фактом „z rewnością w 1 poł. XVII w.” [Rospond, 2005, с. 62]¹¹, пор. *абаранок* (1681) [ГСБМ, вып. 1, с. 56], *обаранокъ* (1679) [ГСБМ, вып. 21, с. 56] і *абаранак* [ЕСБМ, т. 1, с. 43]; *баранокъ* (1683) [ГСБМ, вып. 1, с. 192] і *баранікъ* 1. 'баранокъ, крендель',

⁸ Відзначимо для бойківських говірок синоніми *бряц* 'мілке місце в річці, де «брашчит» (бринить) вода по камінні', *бряцятти* 'бриніти' [Онишкевич, 1984, ч. 1, с. 73] та *шініт* 1. 'місце, де шумить вода', 'водопад', 2. 'пісок, нанесений водою', 'мілка вода' [Онишкевич, 1984, ч. 2, с. 382], *буркало* 'місце в гірській річці, де вода пливе з шумом і швидко' [Онишкевич, 1984, ч. 1, с. 77].

⁹ Твердження, що іменник *обаранки* пов'язаний „з *баранці* «легкі хмарки; піняві хвилі»” [ЕСУМ, т. 4, с. 126], ніяк не обгрунтоване.

¹⁰ Зрозуміло, що не можна нехтувати впливом книжної культури: *баранокъ* '2. виріб з тіста у вигляді баранчика, що використовується у релігійному обряді; пасха' [СУМ XVI – п. п. XVII, вип. 2, с. 20].

¹¹ Ще див. Klemensiewicz, Lehr-Splawinski, Urbańczyk, 1964, с. 66–67; Dejna, 1973, с. 144; Klemensiewicz, 1976, с. 609; Długosz-Kurczabowa, Dubisz, 2006, с. 134.

2. ‘кружокъ, свитый изъ лозы, для связки бороны и укрѣплення зубьевъ’ [Носович, 1870, т. 1, с. 15].

Очевидна річ, що лемківська назва *обарянок* відображає вплив польської мови, пор. *wrzawa* і *врява* ‘Geschrei, Rummel’ [Верхратський, 1894, с. 190]; думку підтверджує й поширення на території цих говірок форм, наприклад, іменника *siara* ‘kurastra’ (*сяра* ‘Biestmilch’ [Верхратський, 1894, с. 206]) та *šira, šyra* [AJDŁ, зошит III, мапа № 114; Stieber, 1982, с. 30]. Зміна голосних *šira* ~ *šyra* свідчить, що форми *обарінок* ~ *обаринок* у надсянських говірках безпосередньо не пов’язані зі ствердінням приголосного *p* в українській мові. Польський номен *gorzalka* ‘wódka’, що відомий „od XVI w.” [Boryś, 2008, с. 172], засвідчений на крайньому заході лемківських говірок (Jaworki pow. N. Targ) у формі *goriajka* (*горяйка, горявка* (Шляхтова) ‘горівка’ [Верхратський, 1902, с. 73], *горявка* [Дуда, 2011, с. 94]), а зі сходу поширені (до Wola Cieklińska pow. Jasło) українські форми *zhoriūka, zhōriūka, zoriūka, zōriūka, zōriūka, horiūka* [AJDŁ, зошит II, мапа № 63]. Слово відоме білоруським та українським текстам од першої половини XVI ст., напр.: *горелка, гарелка, ггорелка* (1538–1539) [ГСБМ, вып. 7, с. 72], сучасна форма *гарэлка*₂ [ЭСБМ, т. 3, с. 68–69]; *горьлка, горелка, горилка* (1545) [СУМ XVI – п. п. XVII, вып. 7, с. 43], *горілка* [ЕСУМ, т. 1, с. 566–567].

Білоруський текст першої половини XVI ст. фіксує іменник *обарянокъ* ‘тоє, што і абаранокъ’ (1538) [ГСБМ, вып. 21, с. 85], проте тексти другої половини XVII ст. знають лише форми *обаранокъ* (1679) [ГСБМ, вып. 21, с. 85], *обваранокъ* (1682) [ГСБМ, вып. 21, с. 93] і фонетичні адаптації польської назви білоруською мовою *оборанокъ* (1699) [ГСБМ, вып. 21, с. 85], *абаранокъ* (1681) [ГСБМ, вып. 1, с. 56] та *баранокъ* (1683) [ГСБМ, вып. 1, с. 192]. Можемо, отже, думати, що в малопольських говірках приголосний *r* зберігав м’якість до XVI ст. Початок зміни м’якого *r* на „*r frykatywne*” Кароль Дейна визначив „*pod koniec XII wieku lub nieco później*” (1231, 1237) [Dejna, 1973, с. 109 і мапа № 6]. Таким чином, в українській мові маємо справу з фонетичною калькою *обарянок* ~ *обарянок* та позикою з польської мови *обарінок* ~ *обаринок*.

Білоруські форми аналізованого іменника в українській мові закономірно виступають на північних територіях, напр.: у західнополіській говірці *обарінок* ‘бублик’ [Горбач, 1993в, с. 306; ЕСУМ, т. 4, с. 126]¹², у східнополіських говір-

¹² Українське дієслово *обаранити* ‘оточити’ [Іваницький, Шумлянський, 2006, с. 253] ніяк не пов’язане з назвою *баран* [ЕСУМ, т. 1, с. 138], тому що є похідним од іменника *обаранокъ* [ГСБМ, вып. 21, с. 85]. Дієслово, засвідчене в романі *Повія* (1881–1884 р.) [Панас Мирний, 1969, с. 115, 421–422] та в розмовній мові на Катеринославщині [Манжура, 1890, с. 113], було новим і незрозумілим для Євгена Желехівського [Желеховский, 1886, с. 535], адже до Галичини слово потрапило зі східної України, пор. західноукраїнський дериват *баранковатіти* ‘sichverdrehen, gunzlig, krauswerden’ [Желеховский, 1886, с. 13] (< *баранковатий* < *барани* ~ *обаранки*), *баранковатіти* ‘скручуватись, морщитись’ [ЕСУМ, т. 1, с. 138]). Упродовж XX ст. дієслово *обаранити* ‘оточити’ [Ніковський, 1927, с. 493; Іваницький, Шумлянський, 2006,

ках (район Конотоп – Ромни) Сріга. ... Колачъ. *Баранокъ* [Максимович, 1991, с. 1218] та без конкретно визначеної північної говірки бубликь '*боравокъ*' (sic!) [Войцехович, 1823, с. 288] (можливо, з гіперичним першим голосним *o* та з друкарською помилкою в третьому складі, пор. у рукописному словничку Федора Шимкевича „бубликь, *баранокъ*” (1838–1842) [Галас, 1995, с. 80]). *Словник західнополіських говірок* не подає форм *обарáнок* і *обарінок*, однак фіксує іменник *бублик* з семантикою „*рідко* 'калачик'. Принисла дірочку год бублика” [Аркушин, 2000, т. 1, с. 34] та 'зелений плід на стеблах картоплі після цвітіння’ [Аркушин, 2000, т. 1, с. 20]. І хоча питання ще потребує глибшого вивчення, здається, сказане дозволяє обережно ствердити, що в західнополіських говірках чужомовні форми *обарінок* та *обарáнок* витіснили місцеву назву *бублик* (пор. *буба* 'зерно гороху, бобів (розм'якле); ягода’ [ЕСУМ, т. 1, с. 274]), тому північну межу території активного функціонування іменника *обарінок* умовно можна провести по лінії розмежування південного й північного наріч.

Нині в говірках надсянсько-наддністрянського порубіжжя побутують фонетичні й семантичні варіанти іменника *обарінок* 'бублик', напр.: *o'бар'и́нці* 'бублик', 'невелика булочка у формі рога' [Різник, 2016, с. 84] ~ *o'баринці* 'бублик' [Різник, 2016, с. 76]; *vo'баринці* 'бублик' [Різник, 2016, с. 76], 'невелика булочка у формі рога' [Різник, 2016, с. 360], *vu'баринки* 'бублик' [Різник, 2016, с. 76, 360] ~ *vu'бар'инки* 'бублик' [Різник, 2016, с. 84], 'невелика булочка у формі рога' [Різник, 2016, с. 84]; *y'баринці* 'булочка у формі бублика' [Різник, 2016, с. 85]; *o(y)'паринки* 'невисокі круглі хлібні вироби із пшеничного борошна, у яких перед випіканням роблять виделкою дірки, щоб тісто не росло' [Різник, 2016, с. 73]. Паралельне функціонування у цих говірках форм *o'баринці* та *vo'баринці* 'бублик' [Різник, 2016, с. 76] виявляє межу між говірками з протезою перед ненаголошеним початковим *o-* та говірками без протези в цій позиції¹³.

Однією з вірогідних причин розширення семантики розгляданої назви було долучення іменника до складу обрядової лексики: первісне значення 'бублик' змінилося на 'булочка у формі бублика' чи 'невелика булочка у формі рога'. Зрозуміло, що в результаті зближення номена *обарінок* з іменником *барáн(ок)* (народна форма *баранець*) постали форми *vo'баринці* 'невелика булочка у формі рога' [Різник, 2016, с. 84], *vu'баранці* 'бублик' [Різник,

с. 253; РУС, т. 3, с. 63] розширило семантику до значення 'напасти' (*шутл.*[иво. – М.В.]) [РУС, т. 2, с. 734], 'окоуриць со всех сторон; *напасть со всех сторон*' [Жириченко, 1961, с. 2], 'оточити, *напасти з усіх боків*' [ЕСУМ, т. 1, с. 138] та '*раптово обступити*, наскочити з усіх боків' [СУМ-11, т. 5, с. 463; СУМ-20, т. 10, с. 665].

¹³ „Протетичний *v* перед *o* — це в ґрунті речі наддністрянське та надсянське говіркове явище, що заторкує також Підляшшя, західну частину Поділля й чималі шматки буковинсько-пуктської, східнобойківської та східнолемківської діалектних зон” [Шевельов, 2002, с. 572].

2016, с. 76, 359], *вубаранец* 'бублик' [Різник, 2016, с. 364], *вубаранчики* 'бублик' [Різник, 2016, с. 76, 285], *убаранчики* 'булочка у формі бублика' [Різник, 2016, с. 85]. Ще *вубаранець* [Шило, 2008, с. 84] (Старосамбірський р-н Львівської обл.), *баранчик* 'галушка з тертої картоплі й муки' (Миколаївський р-н Львівської обл.) [Шило, 2008, с. 48]. У діалектному тексті з надсянсько-наддністрянського суміжжя назви *о'парін'ки* та *гус'ки* виступають як синоніми [Різник, 2016, с. 265]. Форма *о'парін'ки* – безсумнівна технічна помилка. Іменник *гус'ки* тут означає, як і в бойківських говірках, „два хліби довговасті, стулені докупі” [Онишкевич, ч. 1, с. 201], пор. *спик'ли тик'ійі гус'ки // та йідна ду о'ругуйі с'і пупри'тул'ували* [Різник, 2016, с. 265].

Подібні семантичні зміни відомі й середньополіським говіркам, пор. *булочка* 'те саме, що барану' [Лисенко, 1974, с. 36] і *барану* 'смажене кукурудзяне зерно' [Лисенко, 1974, с. 29].

У наддністрянських говірках дослідники зафіксували форми аналізованого іменника, що різняться місцем наголосу, напр.: *вобарінок* 'бублик, великий серповидний калач' [Горбач, 1993а, с. 84] та *барінок, вобарінок* [Шило, 2008, с. 49, 76]. У назві *барінок* утрата першого голосного, зрозуміло, пов'язана з явищем протези (*о*)*барінок* ~ *вобарінок*; проте афереза не впливала на „пересув” наголосу, пор. *обарінок* [Верхратський, 1912, с. 29, 118] та *барінок* і *вобарінок*. Записи І. Франка з Нагуєвичів, на жаль, не акцентовані: 1. *Купив му дірку з обарінка* 'не купив нічого' (Dziurka z obwarzanka); 2. *Обарінком скрутив сі* 'зігнув ся в дугу' [Франко, 1908, с. 460], хоча дуже промовистим є те, що Григорій Голоскевич у *Правописному словнику* рекомендує до вживання в літературній мові лише форму *обарінок* [Голоскевич, 1994, с. 247].

Як свідчить матеріал, на території Теробовлянщини побутують форми з наголосами на різних складах, напр.: *вобарінок* 'великий серповидний калач, бублик' [Горбач, 1993б, с. 213] і *вобарінок* 'барінок' [Шило, 2008, с. 76] (Теробовлянський р-н Тернопільської обл.). На наш погляд, зміни в семантиці номена *вобарінок* 'великий серповидний калач, бублик' свідчать про раніший час появи цієї форми в українській мові, а номен з парокситонічним наголосом *вобарінок* 'бублик', відповідно, мав постати пізніше. Якщо це справді так, то польський іменник з наголосом на другому складі потрапив до наддністрянських говірок через надсянські від кінця XIV ст., а номен з наголошеним передостаннім голосним *вобарінок* – позика з польської мови після середини XVII ст. Форма з північної частини подільських говірок *обарінок* 'крендель, баранка' [Грінченко, 1909, с. 2], здається, підтверджує нашу думку; далі на схід панує назва *бублик*¹⁴.

¹⁴ Для східної частини України іменник як прізвище зафіксований від середини XVII ст.: *Бублик* (14 фіксацій), *Бубличенко* (8 фіксацій) і *Бубленко* [Реєстр, с. 44, 33, 35; 4, 32, 88 і далі, 326]. Пізніше, у XIX ст., назва засвідчена в південно-західних говірках української мови

Відповідно, в українській мові маємо справу з лемківськими формами *обарянок* ~ *обарянок*, *обарянец*, надсянсько-наддністрянськими *обарінок* ~ *обарінок*, *вобарінок* та пізнішими наддністрянськими *барінок*, *вобарінок*. Уживані на Гуцульщині номен *обаренок* 'калачик; рогальок' [Гавука, 2017, с. 182] та *обарінок* 'бублик' [Піпаш, Галас, 2005, с. 119; Гавука, 2017, с. 182], як думаємо, підтверджують сказане. Семантика іменника *обаренок* 'калачик; рогальок' засвідчує, що назва з'явилася в цих говірках (< *обарянок*, зміна 'а на 'е відома гуцульським говіркам од початку XV ст. [Шевельов, 2002, с. 694]) раніше, ніж номен *обарінок* 'бублик'. Якщо гуцульська назва дитячої іграшки *барінка* [Астаф'єва, Воронич, 2014, с. 56] похідна від *обарінок*, то іменник має позначати предмет у формі бубличка. Зрозуміло, що афереза голосного та наголос на передостанньому складі виказують наддністрянське походження іменника, пор.: *барінок* 'бублик' [Шило, 2008, с. 49]. До речі, подібну диференціацію значень, обумовлену міжговірковими контактами, спостерігаємо й на Бойківщині, де до звичайної форми *обаряниць* 'бублик' виступає демінутив *обаряничик* 'бубличок' [Онишкевич, 1984, ч. 2, с. 3].

У буковинських говірках побутують синоніми *обарянок* та *обарінок*, *обарінок* 'бублик' [СБукГ, с. 343]. Лемківський іменник *обарянок* указує на Буковину як периферію територіального поширення номена, саме тому тут стикаємося з похідним утворенням *обаряньск* 'бублик' [СБукГ, с. 343], зміна другого голосного *а* ~ *о*, найвірогідніше, має гіперичний характер, пор. *колачкорога* [СБукГ, с. 217] ~ *колочкұха* [СБукГ, с. 219]. Назва *обарінок* [СБукГ, с. 343] до буковинських говірок потрапила, безумовно, з гуцульських.

Відзначимо, що наддністрянська форма *вобарінок* функціонує в західно-подільських говірках [Брилінський, 1991, с. 20], а в південній частині подільських говірок відомий іменник *обарінок* 'бублик' [Мельничук, 1952, с. 87], пор. *обарінок* [Брилінський, 1991, с. 68]. Зафіксований у XIX ст. номен *баранок* (множина *баранкы*) 'крендель' [Шейковский, 1861, с. 30] – штучне утворення, зумовлене впливом російської мови¹⁵, місце наголосу в чужомовному

(*бублик* 'калачь, каковые пекутъ жида' [Дзензелівський, Ганудель, 1982, с. 374]) та в лексичному складі російської літературної мови [Шанский, 1965, с. 208]. Лексикографічні праці XIX ст. подають іменник *бублик* переважно разом із назвою *бублейница*, 'торговка баранками' [Галас, 1995, с. 80], напр.: *бублейница, бублейница* [Шейковский, 1861, с. 117; Закревский, 1861, с. 604; Левченко, 1874, с. 7]. Пор. „*бубликы* дѣлаются изъ такого же тѣста, какъ и булки: выкатывается тѣсто тонко, даютъ ему форму кольца, присыпають иногда макомъ, или солью, или черенушкой, обваривають и потомъ пекутъ. Бублики бывають съ яйцами, или съ оліємъ. Въ домашнемъ быту ихъ не пекутъ, а есть особья мастерицы, которыя пекутъ и продають ихъ на базарахъ, а во время великаго поста продають и возлѣ церквей даже на селахъ” [Чубинский, 1877, с. 445].

¹⁵ Олег Трубачов указав, що назва до російської мови потрапила з білоруської [Фасмер, Трубачев, 1986, с. 124]. Слід лишень уточнити, що позика в російській мові первісно виступала у

іменнику, поза всякий сумнів, визначила місцева назва *обарінок* [Мельничук, 1952, с. 87], нині у східноподільських говірках побутують форми *ба'ранка* [Оскирко, 2019, с. 254] та *обаранок* [Оскирко, 2019, с. 201, 288]¹⁶. Показово, що Анатолій Свидницький в романі *Люборацькі* (1861–1862) вживає іменник *бублик* [Свидницький, 1985, с. 49], а Каленик Шейковський витлумачує номен *бублик* назвою *бубликъ* [Шейковский, 1861, с. 117]. Східноподільський іменник *бублик* 1. ‘круглий маленький пряник’, 2. ‘виріб з тіста з діркою посередини (sic!)’ [Оскирко, 2019, с. 256], здається, вказує на східну межу території побутування назви *обарінок*. Отже, в українській мові номен *обарінок* активно вживаний на території, що загалом збігається з південно-західним наріччям.

У північній частині подільських говірок засвідчена назва *обарінок* ‘крендель, баранка’ [Грінченко, 1909, с. 2] у фольклорному тексті (народну пісню записав у „Проскур.[овском] у.[езде] Подольск.[ой] г.[убернии. – М.В.] А.В. Заблоцкий отъ крестьянки” [Грінченко, 1899, с. 255]). Оскільки в тексті пісні іменник ужитий у здрібнілій формі *обарыночки* (з наголошеним суфіксальним *-о-*)¹⁷, то про наголос на передостанньому голосному в назві *обарінок* Борис Грінченко знав, зрозуміло, не з цитованого тексту. Брак протези та парокситонічний наголос у розгляданій назві безпосередньо вказують на польську мову як донора, пор. *обаранок* ‘бублик’ [Оскирко, 2019, с. 254] (Новоархангельський р-н Кіровоградської обл.), тому про вплив наддністрянських говірок тут говорити не доводиться.

Сергій Іваницький та Федір Шумлянський, укладачі *Російсько-українського словника* (Вінниця, 1918), взорованому на лексикографічній праці Уманця та Спілки, доповнили статтю *баранка* в українській частині іменником *обарінок* [Іваницький, Шумлянський, 2006, с. 16]. Навіть якщо думати, що

формі множини *баранки* (*боранки*) (1665) [СлРЯ XI–XVII, вып. 1, с. 72], з якої була утворена форма однини жіночого роду *баранка* ‘2) небольшою кільцеобразній крендель із пшеничної муки’ [СРСРЯ, с. 22]. Твердження „рус. *баранка* < бел. (*а*)*баранак*” [ЭСБМ, т. 1, с. 43] безпідставне. Думка Ніколая Шанського про „собственно русское суффиксальное производное от *баранить* ‘сгибать кольцами’... В таком случае баранки называются по своей (круглой) форме” [Шанский, 1965, с. 40–41] неправдоподібно, оскільки для іменника *баранка* семантика ‘кільжка в’ снасти, закрутина в’ веревк’ [Даль, 1956, с. 47–48] має вторинний характер, пор. *веревку баранить* ‘закручує в’ бараній рог’в, кольжками, кольцями’ [Даль, 1956, с. 48]. Словник Уманця та Спілки фіксує подібне утворення: „*баранка*... 2. калачик, *баранець*. *Розкручуй добре вірвовку, щоб баранців не було*” [УмСп, с. 14]. Див. примітку 12.

¹⁶ Засвідчена в середньоподільській говірці (Малинський район Житомирської області) назва *обаранка* ‘бублик’ [Лисенко, 1974, с. 139], найімовірніше, постала шляхом контамінації російського іменника *баранка* та білоруської з походження форми *обаранок* [Горбач, 1993в, с. 306] або польської *обарінок* (~ *обарінок* [Грінченко, 1909, с. 2]).

¹⁷ Пор. запис пісні І. Верхратського *Ой я собі нагадаю да́мні догадо́чки, / Як сьї йїли грúшки, я́бка, це й обаріно́чки* [Верхратський, 1912, с. 188].

назву словникарі перенесли зі *Словаря* Б. Грінченка, то наголос на другому голосному Іваницький і Шумлянський мали чути в розмовній мові, отже, маємо підтвердження живомовного характеру аналізованого іменника. Причина варіантних наголосів для номена *обáрінок* [Іваницький, Шумлянський, 2006, с. 16] в північноподільських говірках, очевидно, та сама, що і в наддністрянських.

У південній частині подільських говірок аналізований іменник зафіксований з голосним *i*, пор. *обáрінок* [Мельничук, 1952, с. 87] та оформлення назви у *Словнику українсько-російському* Андрія Ніковського: *обáрінок* 'крендель, бисквит, баранка' [Ніковський, 1927, с. 493]¹⁸. Протиставлення форм *обáринок* : *обáрінок* у буковинських та подільських говірках пов'язане, що зрозуміло, зі ствердінням приголосного *p* [Жилко, 1966, с. 231, 236].

Пізніший *Російсько-український словник* (1953–1963) за редакцією Іллі Кириченка іменник *обáрінок* до реєстру не вводить, очевидно, відповідно до настанови упорядників оминати діалектні слова. Академічний тлумачний *Словник української мови* подає розгляданий іменник *обарінок* із застереженням *діал.*[ектний – М.В.] та з парокситонічним наголосом, ілюструючи вживання назви цитатами з Марка Черемшини та Івана Франка [СУМ-11, т. 5, с. 463], у новому виданні додані приклади з Богдана Лепкого, Ірини Вільде та Романа Андріяшика, див. *обарінок* та *обаріночок* [СУМ-20, т. 10, с. 666].

Підсумовуючи, ствердимо, що проаналізовані східнослов'янські назви на позначення бублика постали під безпосереднім (українські та білоруська) або опосередкованим (російська через білоруську) впливом польської мови, відповідно лише польський іменник *obarzanek* || *obwarzanek* є утворенням од дієслова **ob-variti*.

В українській мові акцентуаційні та словотвірні форми *обáрянок*, *обарянок*, *обарянець*, *обáрінок*, *барінок*, *вобарінок*, *обарінок*, *обарінок* відображають і складний характер польсько-українських контактів кінця XIV – другої половини XVII ст., і внутрішні зміни в структурі польської та української мов.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

ГСБМ – Жураўскі Аркадзь, гол. рэд., Булыка Аляксандр, рэд., 1982, 1986, 2002, *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, выпуск 1, 7, 21, Навука і тэхніка, Беларуская навука, Мінск/ŽURAŬSKI Arkadź, hol. red., BULYKA Aljaksandr,

¹⁸ *Російсько-український словник* С. Іваницького та Ф. Шумлянського не входить до складу джерел праці А. Ніковського.

- red., 1982, 1986, 2002, *Historyčny sloŭnik belaruskaj movy*, vupusk 1, 7, 21, Navuka i tehnika, Belaruskaja navuka, Minsk.
- ГуцГ – ЗАКРЕВСЬКА Ярослава, відп. ред., 1997, *Гуцульські говірки, Короткий словник*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів/ ZAKREVSKA Yaroslava, відп. red., *Hutsulski hovirky, Korotkyi slovnyk*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, Lviv.
- ЕСУМ – МЕЛЬНИЧУК Олександр, ред., 1982, 2003, *Етимологічний словник української мови у 7 т.*, т. 1, 2, 4, Наукова думка, Київ/MELNYCHUK Oleksandr, hol. red., 1982, 2003, *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy u 7 t.*, т. 1, 2, 4, Naukova dumka, Kyiv.
- РУС, т. 2 – КРИМСЬКИЙ Агатагел, ред., 1932, *Російсько-український словник*, т. 2, випуск 2, Українська радянська енциклопедія, Київ/КРИМСЬКИЙ Ahatanhel, red., 1932, *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk*, т. 2, vupusk 2, Ukrainiska radianska entsyklopediia, Kyiv.
- РУС, т. 3 – ЄФРЕМОВ Сергій, ред., 1927, *Російсько-український словник*, т. 3, випуск 1, Державне видавництво України, Київ/ЄФРЕМОВ Serhii, red., 1927, *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk*, т. 3, vupusk 1, Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, Kyiv.
- СБукГ – ГУЙВАНЮК Ніна, ред., 2005, *Словник буковинських говірок*, Рута, Чернівці/HUIVANUK Nina, red., 2005, *Slovnyk bukovynskykh hovirok*, Ruta, Chernivtsi.
- СЛРЯ XI–XVII – БАРХУДАРОВ Степан, ФИЛИН Федот, ред., 1975, 1980, *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, випуск 1, 7, Наука, Москва/BARHUDAROV Stepan, FILIN Fedot, red., 1975, 1980, *Slovar' russkogo jazyka XI–XVII vv.*, vupusk 1, 7, Nauka, Moskva.
- СЦСРЯ – *Словарь церковно-славянского и русского языка, составленный Вторым отделением императорской Академии наук*, 1847, т. I, типография императорской Академии наук, Санкт Петербург/*Slovar' cerkovno-slavjanskogo i russkogo jazyka, sostavlennyy Vtorym otdelenijem imperatorskoj Akademii nauk*, т. I, tipografija imperatorskoj Akademii nauk, Sankt Peterburg.
- СУМ-11 – БЛОДИД Іван, гол. ред., 1970–1980, *Словник української мови: В II-ти томах*, Наукова думка, Київ/BILODID Ivan, hol. red., 1970–1980, *Slovnyk ukrainskoi movy: V II-ty tomakh*, Naukova dumka, Kyiv.
- СУМ-20 – РУСАНІВСЬКИЙ Віталій, гол. ред., ЄРМОЛЕНКО Світлана, ред., ТАРАНЕНКО Олександр, ред., 2013–2019, *Словник української мови: У двадцяти томах*, т. 4, 8, 10, Український мовно-інформаційний фонд, Київ/RUSANIVSKYI Vitalii, hol. red., YERMOLENKO Svitlana, red., TARANENKO Oleksandr, red., 2013–2019, *Slovnyk ukrainskoi movy: u dvadtsiaty tomakh*, т. 4, 8, 10, Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond, Kyiv.

- СУМ XVI – п. п. XVII – Гринчишин Дмитро, ред., 1994, 2000, *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.*, вип. 2, 7, Львів/HRYNCHYSHYN Dmytro, red., 1994, 2000, *Slovnuk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.*, vupusk 2, 7, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Lviv.
- УмСп – КОМАРОВ Михайло, упоряд., 1893, УМАНЕЦЬ Михайло, СПІЛКА Адеська, *Словарь російско-український*, т. 1, друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, Львів/КОМАРОВ Mychailo, uporiad., 1893, УМАНЕТС Mychailo, СПІЛКА Adeska, *Slovar rosyisko-ukrainskyi*, t. 1, drukarnia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, Lviv.
- ЭСБМ – МАРТЫНАЎ Віктар, рэд., 1978, 1985, *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, т. 1, 3, Навука і тэхніка, Мінск/МАРТУНАЎ Viktor, red., 1978, 1985, *Etymalahičny sloŭnik belaruskaj movy*, т. 1, 3, Navuka i technika, Minsk.
- Реєстр – Тодійчук Ольга, гол. упоряд., 1995, *Реєстр Віійська Запорозького 1649 р.: Транслітерація тексту*, Наукова думка, Київ/ТОДІСНУК Olha, hol. uporiad., 1995, *Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 r.: Transliteratsiia tekstu*, Naukova dumka, Kyiv.
- AJDŁ – STIEBER Zdzisław, 1956, 1959, *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. I, Zakład im. Ossolińskich we Wrocławiu, z. III, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Łódź.
- SH – JANÓW Jan, 2001, *Słownik huculski*, opracował i przygotował do druku Janusz Rieger, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- SStp – URBAŃCZYK Stanisław, red., 1967, *Słownik staropolski*, t. V, z. 4(28), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Аркушин Григорій, 2000, *Словник західнополіських говірок у двох томах*, Редакційно-видавничий відділ „Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки, Луцьк/ARKUSHYN Hryhorii, 2000, *Slovnuk zahidnopoliskyykh hovirok u dvokh tomakh*, Redaktsiino-vydavnychiy viddil „Vezha” Volynskoho derzhavnoho universytetu im. Lesi Ukrainky, Lutsk.
- Астаф'єва Марія, Воронич Ганна, 2014, *Словник гуцульських говірок Річки та Яворова: у 4-х книгах*, кн. 1, Місто НВ, Івано-Франківськ/ASTAFIEVA Mariia, VORONICH Hanna, 2014, *Slovnuk hutsulskykh hovirok Richky ta Yavorova: u 4-kh knyhakh*, кн. 1, Misto NV, Ivano-Frankivsk.
- Брилінський Дмитро, 1991, *Словник подільських говірок*, Редакційно-видавничий відділ, Хмельницький/BRYLINSKYI Dmytro, 1991, *Slovnuk podilskykh hovirok*, Redaktsiino-vydavnychiy viddil, Khmelnytskyi.

- ВАЛЕНЦОВА Марина, 2004, *Мед*, в: Н. Толстой, общ. ред., *Славянские древности, Этнолингвистический словарь в пяти томах*, т. 3, Международные отношения, Москва, с. 208–210/VALENCOVA Marina, 2004, *Med*, v: N. Tolstoj, obšč. red., *Slavjanskije drevnosti, Ėtningvističeskij slovar' v pjati tomah*, t. 3, Meždunarodnyje otnošenija, Moskva, s. 208–210.
- ВАРХОЛ Надія, ІВЧЕНКО Анатолій, 1990, *Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини*, Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, Пряшів/ВАРХОЛ Nadia, ІВЧЕНКО Anatolii, 1990, *Frazeolohičnyj slovnyk lemktivskykh hovirok Skhidnoi Slovachchynu*, Slovatske pedahohichne vydavnytstvo v Bratislavi, viddil ukrainskoj literatury v Priashevi, Priashiv.
- ВЕРХРАТСЬКИЙ Іван, 1894, *Говір замішанців*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка”, т. III, Львів, с. 153–210/VERKHRATSKYI Ivan, 1894, *Hovir zamishantsiv*, „Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka”, t. III, Lviv, s. 153–210.
- ВЕРХРАТСЬКИЙ Іван, 1902, *Про говір галицьких лемків*, печатня Наукового товариства імені Шевченка, Львів/VERKHRATSKYI Ivan, 1902, *Pro hovir halytskykh lemktiv*, pechatnia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, Lviv.
- ВЕРХРАТСЬКИЙ Іван, 1912, *Говір батюків*, друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, Львів, с. 251–305/VERKHRATSKYI Ivan, 1912, *Hovir batiukiv*, drukarnia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, Lviv.
- ВОЙЦЕХОВИЧ Іван, 1823, *Собрание слов малороссийского наречия*, в: *Сочинения в прозе и стихах. Труды Общества любителей российской словесности при императорском Московском университете*, университетская типография, часть третья, Москва, с. 284–326/ВОЙЦЕХОВИЧ Ivan, 1823, *Sobranie slov malorossijskogo narečija*, v: *Sočinenija v proze i stihah. Trudy obščestva ljubitelej Rossijskoj slovesnosti pri imperatorskom Moskovskom universitete*, universitetskaja tipografija, čast' tretija, Moskva, s. 284–326.
- ГАВУКА Петро, 2017, *Тлумачний словник гуцульських говірок*, Писаний Камінь, Косів/ГАВУКА Petro, 2017, *Tlumachnyj slovnyk hutsulskykh hovirok*, Pysanyi Kamin, Kosiv.
- ГАЛАС Борис, 1995, *Словник української мови Ф.С. Шимкевича*, в: той самий, *Ф.С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVII – початок XIX ст.)*, Полічка «Карпатського краю», № 4–6(30), Ужгород, с. 75–144/НАЛАС Borys, 1995, *Slovnyk ukrainskoj movy F.S. Shymkevycha*, v: toi samyj, *F.S. Shymkevych yak leksykohraf i ukrainske slovnykarstvo (kinets XVII – pochatok XIX st.)*, Polychka «Karpatskoho kraiu», № 4–6(30), Uzhhorod, s. 75–144.
- ГОЛОВАЦЬКИЙ Яков, 1878а, *Народные песни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я.Ф. Головацким*, часть II, Обрядные песни, университетская

- типографія (М. Катков), Москва/GOLOVACKIJ Jakov, 1878a, *Narodnye pesni Galickoj i Ugorskoj Rusi, sobrannye J.F. Holovackim*, čast' II, Obrjadovye pesni, universitetskaja tipografija (M. Katkov), Moskva.
- ГОЛОВАЦКИЙ Яков, 1878б, *Народные песни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я.Ф. Головацким*, часть III, Разночтения и дополнения, Отделение II, Обрядные песни, университетская типография (М. Катков), Москва/GOLOVACKIJ Jakov, 1878b, *Narodnye pesni Galickoj i Ugorskoj Rusi, sobrannye J.F. Golovackim*, čast' III, Raznočtenija i dopolnenija, Otdelenie II, Obrjadovye pesni, universitetskaja tipografija (M. Katkov), Moskva.
- ГОЛОСКЕВИЧ Григорій, 1994, *Правописний словник*, Наукове товариство ім. Шевченка, Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто–Львів/НОЛОСКЕВУСН Нryhorii, 1994, *Pravopysnyi slovnyk*, Naukove Tovarystvo im. Shevchenka, Niu-York–Paryzh–Sydney–Toronto–Lviv.
- ГОРБАЧ Олекса, 1993а, *Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області*, в: той самий, *Зібрані статті, V, Діалектологія*, Український вільний університет, Мюнхен, с. 56–156/НОРВАСН Oleksa, 1993а, *Pivnichno-naddnistrianska hovirka i diialektnyi slovnyk s. Romaniv Lvivskoi oblasti*, v: toi samyi, *Zibrani statti, V, Diialektolohiiia*, Ukrainskyi vilnyi universytet, Miunkhen, s. 56–156.
- ГОРБАЧ Олекса, 1993б, *Словник діалектної лексики Теребовельщини*, в: той самий, *Зібрані статті, V, Діалектологія*, Український вільний університет, Мюнхен, с. 209–256/НОРВАСН Oleksa, 1993б, *Slovnyk diialektnoi leksyky Terebovelshchyny*, v: toi samyi, *Zibrani statti, V, Diialektolohiiia*, Ukrainskyi vilnyi universytet, Miunkhen, s. 209–256.
- ГОРБАЧ Олекса, 1993в, *Західньо-поліська говірка села Остромичі кол. повіту Кобринь*, в: той самий, *Зібрані статті, V, Діалектологія*, Український вільний університет, Мюнхен, с. 269–330/НОРВАСН Oleksa, 1993в, *Zahidno-poliska hovirka sela Ostromychi kol. povitu Kobryn*, v: toi samyi, *Zibrani statti, V, Diialektolohiiia*, Ukrainskyi vilnyi universytet, Miunkhen, s. 269–330.
- ГОРБАЧ Олекса, 1997а, *Південно-буковинська гуцульська говірка і діалектний словник с. Бродина, пов. Радівці (Румунія)*, в: той самий, *Зібрані статті, випуск VIII*, Український вільний університет, Мюнхен, с. 123–275/НОРВАСН Oleksa, 1997а, *Pivdenno-bukovynska hutsulska hovirka i diialektnyi slovnyk s. Brodyna, pov. Radivtsi (Rumuniiia)*, v: toi samyi, *Zibrani statti, vypusk VIII*, Ukrainskyi vilnyi universytet, Miunkhen, s. 123–275.
- ГОРБАЧ Олекса, 1997б, *Мармароська говірка й діалектний словник села Поляни над р. Русковою (Румунія)*, в: той самий, *Зібрані статті, випуск VIII*, Український вільний університет, Мюнхен, с. 276–323/НОРВАСН Oleksa, 1997б, *Marmaroska hovirka i diialektnyi slovnyk sela Poliany nad r. Ruskovoii*

(*Rumuniia*), v: *toi samyi, Zibrani statti, vyputsk VIII*, Ukrainskyi vilnyi universytet, Miunkhen, s. 276–323.

- ГОРБАЧ Олекса, 1997в, *Південна буковинсько-покутська говірка с. Милемовець бл. Радовець*, в: *той самий, Зібрані статті, випуск VIII*, Український вільний університет, Мюнхен, с. 324–381/ГОРВАЧ Oleksa, 1997v, *Pivdenna bukovynsko-pokutska hovirka s. Mylemovets bl. Radovets*, v: *toi samyi, Zibrani statti, vyputsk VIII*, Ukrainskyi vilnyi universytet, Miunkhen, s. 324–381.
- ГРИНЧЕНКО Борис, 1899, *Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях*, т. III, Песни, типография Губернского земства, Чернигов/GRINČENKO Borys, 1899, *Ėtnografičeskie materialy, sobrannye v Černigovskoj i sosednih s nej gubernijah*, t. III, Pesni, tipografija Gubernskogo zemstva, Černigov.
- ГРИНЧЕНКО Борис, 1909, *Словарь української мови*, надрук. з видання 1907–1909 рр. фотомеханічним способом, т. 3, 1958, видавництво Академії наук УРСР, Київ/HRINČENKO Borys, 1909, *Slovar ukrajinskoj movy*, nadruk. z vydannia 1907–1909 rr. fotomekhanichnym sposobom, t. 3, 1958, vydavnytstvo Akademii nauk USSR, Kyiv.
- ГОЦА Еріка, 2010, *Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах*, Гражда, Ужгород/GOTSA Erika, 2010, *Nazvy yizhi i kukhonoho nachynnia v ukrajinskykh karpatskykh hovorach*, Grazhda, Uzhhorod.
- ГУРА Александр, ПЛОТНИКОВА Анна, 1999, *Калач*, в: Н. Толстой, общ. ред., *Славянские древности, Этнолингвистический словарь в пяти томах*, т. 2, Международные отношения, Москва, с. 439–442/GURA Aleksandr, PLOTNIKOVA Anna, 1999, *Kalač*, v: N. Tolstoj, obšč. red., *Slavjanskije drevnosti, Ėtnografičeskij slovar' v pjati tomah*, t. 2, Meždunarodnyje otnošenija, Moskva, s. 439–442.
- ДАЛЬ Владимир, 1956, *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. 1, Государственное издательство иностранных и национальных словарей, Москва/DAL' Vladimir, 1956, *Tolkovyj slovar' živogo velikorussskogo jazyka*, t. 1, Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannyh i nacional'nyh slovarej, Moskva.
- ДЗЕНДЕЛИВСЬКИЙ Йосип, ГАНУДЕЛЬ Зузана, 1982, *Словник української мови Я.Ф. Головацького*, в: І. Русинка, ред., *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, т. 10, Братиславське словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, Пряшів, с. 351–612/DZENDZELIVSKYI Yosyp, HANUDEL Zuzana, 1982, *Slovyk ukrajinskoj movy Ya.F. Holovatskoho*, v: I. Rusynka, red., *Naukovyi zbirnyk Muzeiu ukrajinskoj kultury u Svydnyku*, t. 10, za redaktsiieiu, Bratislavske slovatske pedahohichne vydavnytstvo, viddil ukrajinskoj literatury v Priashevi, Priashiv, s. 351–612.
- ДУДА Ігор, 2011, *Лемківський словник*, Астон, Тернопіль/DUDA Ihor, 2011, *Lemkivskyi slovnyk*, Aston, Ternopil.

- ЖЕЛЕХОВСКИЙ Євгеній, 1886, *Малоруско-німецький словар*, т. 1, друкарня товариства ім. Шевченка, Львів/ZHELEKHOVSKYI Yevhenyi, 1886, *Malorusko-nimetskyi slovar*, t. 1, drukarnia tovarystva im. Shevchenka, Lviv.
- Жилко Федір, 1966, *Нариси з діалектології української мови*, Радянська школа, Київ/ZHYLKO Fedir, 1966, *Narysy z dialektolohii ukrainskoi movy*, Radianska shkola, Kyiv.
- ЗАКРЕВСКИЙ Николай, 1861, *Старосветский бандуриста, Книга третья, Словарь малороссийских идиомов*, университетская типография, Москва, с. 245–628/ZAKREVSKIY Nikolaj, 1861, *Starosvetskij bandurista, Kniga tretija, Slovar' malorossijskih idiomov*, universitetskaia tipografija, Moskva, s. 245–628.
- ІВАНІЦЬКИЙ Сергій, ШУМЛЯНСЬКИЙ Федір, 2006, *Російсько-український словник*, Обереги, Київ/IVANYTSKYI Serhii, SHUMLIANSKYI Fedir, 2006, *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk*, Oberehy, Kyiv.
- КИРИЧЕНКО Ілля, гол. ред., 1961, *Російсько-український словник*, т. III, видавництво Академії наук УРСР, Київ/KYRYCHENKO Illia, hol. red., 1961, *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk*, t. III, vydavnytstvo Akademii nauk URSR, Kyiv.
- КИСЛЕВСЬКИЙ Кость, 1954, *Надпрутський говір*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка”, т. 162, Нью Йорк–Париж, с. 9–52/KYSILEVSKYI Kost, 1954, *Nadprutskyi hovir*, „Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka”, t. 162, Niu-York–Paryzh, s. 9–52.
- ЛЕВЧЕНКО Михаил, 1874, *Опыт русско-украинского словаря*, типография Губернского управления, Киев/LEVCHENKO Mihail, 1874, *Opyt russko-ukrainskogo slovarja*, tipografija Gubernskogo upravlenija, Kiev.
- ЛИСЕНКО Панас, 1974, *Словник поліських говорів*, Наукова думка, Київ/LYSENKO Panas, 1974, *Slovnnyk poliskikh hovoriv*, Naukova dumka, Kyiv.
- МАКСИМОВИЧ Іван, 1991, *Лексикон латинсько-слов'янський 1718–1724*, частина I–II, Український католицький університет ім. Св. Климента Папи, Рим/МАКСИМОВИЧ Ivan, 1991, *Leksykon latynsko-slovianskyi 1718–1724*, chastyna I–II, Ukrainskyi katolytskyi universytet im. Sv. Klymenta Papy, Rum.
- МАНЖУРА Иван, 1890, *Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губ.*, в: А. Потєбня, ред., *Сборник Харьковского историко-филологического общества*, т. II, выпуск II, типография К. Счасни, Харьков, с. 1–194/MANŽURA Ivan, 1890, *Skazki, poslovicey i t. p., zapisannye v Ekaterinoslavskoj i Har'kovskoj gub.*, v: A. Potebnja, red., *Sbornik Har'kovskogo istoriko-filologičeskogo obščestva*, t. 2, vypusk II, tipografija K. Sčasni, Kharkov, s. 1–194.
- МАТІЇВ Микола, 2013, *Словник говірок центральної Бойківщини*, Ната, Київ–Сімферополь/МАТІВ Mykola, 2013, *Slovnnyk hovirok tsentralnoi Boikivshchyny*, Nata, Kyiv–Simferopol.

- Мельничук Олександр, 1952, *Словник специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району, Одеської області)*, в: *Лексикографічний бюлетень*, випуск II, видавництво АН УРСР, Київ, с. 67–98/MELNYCHUK Olexsandr, 1952, *Slovyuk spetsyfychnoi leksyky hovirky sela Pysarivky (Kodymskoho raionu Odeskoi oblasti)*, v: *Leksykohrafichnyi biuletyn*, vypusk II, vydavnytstvo AN URSR, Kyiv, s. 67–98.
- Ніковський Андрій, 1927, *Словник українсько-російський*, Горно, Київ/НІКОВСЬКІ Андрій, 1927, *Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk*, Horno, Kyiv.
- Негрич Микола, 2008, *Скарби гуцульського говору: Березові*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів/NEGRYCH Mykola, 2008, *Skarby hutsulskoho hovoru: Berezovy*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Lviv.
- Носович Іван, 1870, *Словарь белорусского наречия, часть I–II*, типографія Імператорскої Академії наук, Санкт-Петербург/NOSOVICH Ivan, 1870, *Slovar' belorusskogo narečija, čast' I–II*, tipografija Imperatorskoj Akademii nauk, Sankt-Peterburg.
- Онацький Євген, 1962, *Культ і символіка сонця у віруваннях українського народу*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка”, т. CLXIX, Париж–Нью-Йорк–Мюнхен–Торонто–Сідней, с. 170–176/ONATSKYI Yevhen, 1962, *Kult i symbolika sontsia u viruvanniakh ukrainskoho narodu*, „Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka”, t. CLXIX, Paryzh–Niu-York–Miunkhen–Toronto–Sydney, s. 170–176.
- Онишкевич Михайло, 1984, *Словник бойківських говірок, частина I–II*, Наукова думка, Київ/ONYSHKEVYCH Mykhailo, 1984, *Slovyuk boikivshykh hovirok, chastyna I–II*, Naukova dumka, Kyiv.
- Оскірко Олексій, 2019, *Словник назв їжі та напоїв у східноpodільських говірках*, в: той самий, *Назви їжі та напоїв у східноpodільських говірках*, Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова, Черкаси, (на титульній сторінці: Умань, 2018), с. 252–318, https://chtyvo.org.ua/authors/Oskyrko_Oleksii/Nazvy_izhi_ta_napoiv_u_skhidnopodilskykh_hovirkakh.pdf (доступ: 6.07.2022)/OSKYRKO Olexsii, 2019, *Slovyuk nazv yizhi ta napoiv u skhidnopodilskykh hovirkakh*, v: toi samyi, *Nazvy yizhi ta napoiv u skhidnopodilskykh hovirkakh*, dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk, Cherkasy (na tytulnii storintsi: Uman, 2018), s. 252–318, https://chtyvo.org.ua/authors/Oskyrko_Oleksii/Nazvy_izhi_ta_napoiv_u_skhidnopodilskykh_hovirkakh.pdf (dostup: 6.07.2022).
- Панас Мирний (Панас Рудченко), 1969, *Зібрання творів у семи томах*, т. 3, Наукова думка, Київ/PANAS Myrnyi (PANAS Rudchenko), 1969, *Zibrannia tvoriv u semy tomakh*, t. 3, Naukova dumka, Kyiv.

- Пиртей Петро, 2004, *Короткий словник лемківських говірок*, упоряд. і підгот. до друку Є.Д. Турчин, Сіверсія МВ, Івано-Франківськ/РҮРТЕІ Petro, 2004, *Korotkyi slovnyk lemkiwskykh hovirok*, uporiad. i pidhot. do druku Ye.D. Turchyn, Siversiia MV, Ivano-Frankivsk.
- Піпаш Юрій, Галас Борис, 2005, *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)*, Ужгородський національний університет, Ужгород/PIPAŠH Yurii, HALAS Bogys, 2005, *Materialy do slovnyka hutsulskykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti)*, Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet, Uzhhorod.
- Різник Віра, 2016, *Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя*, дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, Львів, https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/dis_riznyk.pdf (доступ: 2.02.2022)/RIZNYK Vira, 2016, *Nazvy yizhi ta kukhonnoho nachynnna v hovirkakh nadsiansko-naddnistriianskoho sumizhzhia*, dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata filolohichnykh nauk, Lviv, https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/dis_riznyk.pdf (dostup: 2.02.2022).
- САБАДОШ Іван, 2008, *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*, Ліра, Ужгород/SABADOSH Ivan, 2008, *Slovnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu*, Lira, Uzhhorod.
- Свидницький Анатолій, 1985, *Роман, оповідання, нариси*, Наукова думка, Київ/SVYDNYTSKYI Anatolii, 1985, *Roman, oprovidannia, narysy*, Naukova dumka, Kyiv.
- Сидорук Іван, 1962, *Поліське весілля села Любязь «(Льбєзь)» над Прип'яттю*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка”, т. CLXIX, Париж–Нью-Йорк–Мюнхен–Торонто–Сідней, с. 177–195/SYDORUK Ivan, 1962, *Poliske vesillia sela Liubiaz «(Lbiez)» nad Prypiattiu*, „Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka”, t. CLXIX, Paryzh–Niu-York–Miunkhen–Toronto–Sydney, s. 177–195.
- Синявський Олекса, 1941, *Норми української літературної мови*, Українське видавництво, Львів/SYNAVSKYI Oleksa, 1942, *Normy ukrainskoi literaturnoi movy*, Ukrainске vydavnytstvo, Lviv.
- Турчин Євгенія, 2011, *Словник села Тилич на Лемківщині*, Українська академія друкарства, Львів/TURCHYN Yevheniia, 2011, *Slovnyk sela Tylych na Lemkivshchyni*, Ukrainska akademiia drukarstva, Lviv.
- ФАСМЕР Макс, ТРУБАЧЕВ Олег, 1986, *Этимологический словарь русского языка: в 4 т.*, перевод с немецкого и дополнения О.Н. Трубачева, т. 1, Прогресс, Москва/FASMER Maks, TRUBACHEV Oleg, 1986, *Ėtimologičeskij slovar' russkogo*

jazyka: v 4 t., preveod s nemeckogo i dopolnenija O.N. Trubačeva, t. 1, Progress, Moskva.

Франко Іван, 1908, *Галицько-руські народні приповідки*, т. II, випуск II, в: І. Франко, ред., *Етнографічний збірник*, т. XXIV, друкарня Наукового товариства імені Шевченка, Львів/Franko Ivan, 1908, *Halycsko-ruski narodni prypovidky*, т. II, vupusk II, v: I. Franko, red., *Etnohrafichnyi zbirnyk*, т. XXIV, drukarnia Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka, Lviv.

Шанский Николай, 1965, *Этимологический словарь русского языка*, т. 1, выпуск 2, издательство Московского университета, Москва/Šanskiј Nikolaj, 1965, *Ėtimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, t. 1, vupusk 2, izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, Moskva.

Шило Гаврило, 2008, *Наддністрянський регіональний словник*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів/Shylo Havrylo, 2008, *Naddnistrianskyi regionalnyi slovnyk*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Lviv.

Шевельов Юрій, 2002, *Історична фонологія української мови*, Акта, Харків/Shevelov Yurii, 2002, *Istorychna fonolohiia ukrainskoi movy*, Akta, Kharkiv.

Шейковский Каленик, 1861, *Опыт южнорусского словаря*, т. I, выпуск I, типография И. и А. Давиденко, Киев/Šejkovskij Kalenik, 1861, *Opyt južnorussko slovarja*, t. I, vupusk I, tipografija I. i A. Davydenko, Kiev.

Шкрумеляк Михайло, 2016, *Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок*, ІФОЦППК, Івано-Франківськ/Shkrumeliak Mykhailo, 2016, *Tlumachnyi slovnyk-dovidnyk hutsulskykh hovirok*, IFOTSPPK, Ivano-Frankivsk.

Чубинский Павел, 1877, *Пища малоруссов*, в: той самий, *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край*, т. 7, выпуск 2, типография К.В. Трубникова, Петербург, с. 433–448/Čubinskij Pavel, 1877, *Pišča malorussov*, v: totže, *Trudy etnografičesko-statističeskoj ekspedicii v Zapadno-Russkij kraj*, t. 7, vupusk 2, tipografija K.V. Trubnikova, Peterburg, s. 433–448.

Boryś Wiesław, 2008, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.

Dejna Karol, 1973, *Dialekty polskie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

Długosz-Kurczabowa Krystyna, Dubisz Stanisław, 2006, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Klemensiewicz Zenon, 1976, *Historia języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Klemensiewicz Zenon, Lehr-Splawinski Tadeusz, Urbańczyk Stanisław, 1964, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

-
- ROSPOND Stanisław, 2005, *Gramatyka historyczna języka polskiego z ćwiczeniami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- STIEBER Zdzisław, 1936, *Wpływ polski i słowacki na gwary Łemków*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności”, t. XLI, nr 2, s. 45–50.
- STIEBER Zdzisław, 1982, *Dialekt Łemków. Fonetyka i fonologia*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.

